

УДК 338.439.658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.7>

Нестерчук А.І.

аспірант

Поліський національний Університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4987-1814>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ІЗ УРАХУВАННЯМ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У статті розглянуто сучасний стан та перспективи формування продовольчої безпеки в умовах глобалізації. Розглянуто сучасні підходи зарубіжних і вітчизняних вчених до визначення понять «глобалізація» та «продовольча безпека». Встановлено, що глобалізацію слід розглядати як всезростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність економік всіх інтегрованих країн. Визначено, що продовольча безпека є процес безперервного та у повній мірі забезпечення якісними і різноманітними продуктами харчування в необхідній їх кількості, та за доступними цінами задля повноцінної життєдіяльності населення. Організаційно-економічний механізм вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування у контексті розвитку світової глобалізації ґрунтується на політичних, правових, економічних, соціальних та екологічних засадах державної політики у сфері продовольчої безпеки.

Ключові слова: глобалізація, продовольча безпека, продукти харчування, аграрний сектор, організаційно-економічний механізм.

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем формування цілісної концепції національної безпеки є продовольча. Україна, як і будь яка інша держава не може уникнути залежності продовольства без налагодження надійного його постачання з інших країн. Формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки держави є головним і найбільш значимим напрямком державного регулювання економіки. Стан продовольчої безпеки відображає можливість держави реагувати на зовнішні та внутрішні проблеми у політичному, соціальному, економічному та інших середовищах суспільства. Водночас, продовольча безпека будь якої країни знаходиться під впливом сучасних глобалізаційних процесів. Першорядними з них є: міжнародний рух капіталу, робочої сили, діяльність транснаціональних корпорацій, активізація новітніх ринків збуту товарів. Глобалізація має двоїтий характер, прояв якого відображається як у можливостях, так і загрозах. Зміни у світовій системі господарювання слід розглядати на підставі осмислення впливу глобалізації на розвиток національної продовольчої безпеки. Актуальним наразі є вивчення теоретичних та організаційно-економічних засад формування продовольчої безпеки із урахуванням глобальних викликів. Результати проведеного дослідження дозволять обґрунтувати механізм формування продовольчої безпеки та його адаптації у контексті глобалізації національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У зв'язку з цим вивчення проблем формування продовольчої безпеки України із урахуванням глобальних викликів визначає важливість даного дослідження. Забезпечення продовольчої незалежності країни поглиблено вивчали такі зарубіжні науковці, як: G. Rausser, D. Zilberman, A. Y. Prosekov, S. A. Ivanova, E. C. Stephens, A. D. Jones, D. Parsons, P. A. Loring, C. Whitey, J. D. Ford, J. P. Macdonald, C. Huet, S. Statham, A. MacRury та вітчизняні С. Л. Удовик, А. А. Галкін,

Р. І. Тринько, Т. О. Коваленко, О. Крупа, Ю. Лисенко, Р. Марков, Г. Мостовий, В. Перебийніс, П. Саблук, О. Шпичак, О. Шкурупій та інші. Зокрема, забезпечення продовольчої безпеки із урахуванням глобальних викликів досліджували В. С. Данкевич, О. П. Юдичева, О. О. Сурілова, В. М. Хомаківський, М. А. Місевич, Л. М. Левківська, О. П. Русак.

Рівень продовольчого забезпечення у стрімкій глобальній економіці відіграє важливу роль і є одним із пріоритетних напрямів державної політики переважної більшості країн світу. На сучасному етапі економічної нестійкості в Україні на державному рівні значна увага приділяється проведенню реформ та формуванню профільних інституцій з питань забезпечення продовольчої безпеки із врахуванням світового досвіду. Наведені аргументи виражають актуальність даного дослідження з метою формування дієвого організаційно-економічного механізму формування продовольчої безпеки із врахуванням глобальних викликів.

Мега статті є дослідження теоретичних засад понять «продовольча безпека» та «глобалізація», обґрунтування організаційно-економічного механізму формування продовольчої безпеки в умовах глобалізації економіки та практичних рекомендацій його адаптації за мінливих умов зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною умовою розвитку кожної держави є вирішення продовольчої безпеки. Офіційні статистичні дослідження показують, що населення світу буде продовжуватись стрімко і цілком ймовірно до 2050 р. буде становити приблизно 9 млн. осіб, що викликає гостре занепокоєння продовольчою проблемою [1, с. 3]. Дана проблема є складною та багатоплановою, оскільки знаходиться у площині всієї життєдіяльності суспільства. Продовольче забезпечення населення знаходиться у прямій залежності від розвитку політичних, економічних, демографічних, екологічних, соціальних та науково-технічних умов. Значний внесок на формування про-

довольчої безпеки мають особливості господарювання та національні традиції. Останні півстоліття у світі спостерігається нарощування темпів виробництва продуктів харчування із постійним підвищенням цін та розширенням ринків щодо експортно-імпортних можливостей на продовольчому ринку. Зокрема в Україні, найбільш гостро вирізняються соціально-економічні проблеми, які пов'язані не стільки із уповільненням темпів нарощування обсягів виробництва, як із низькою купівельною спроможністю населення. Це вимагає врахування ряду особливостей у формуванні організаційно-економічного механізму вирішення продовольчої безпеки держави.

Першорядним до визначення пріоритетів забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізаційних викликів є уточнення економічної категорії «глобалізація» та «продовольча безпека».

Глобалізація в умовах світової економічної системи є фундаментальним чинником розвитку суспільства. Як зазначає С. Удовик, «...вона охоплює всі галузі суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку; впливає на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестицій та технологій. Саме перетворення людства на єдину структурно-функціональну систему фахівці характеризують як процес глобалізації. Нині термін «глобалізація» є найбільш вживаною категорією, що використовується для дослідження й опису сучасних тенденцій розвитку економіки світу [2, с. 480]. За наведеним визначенням поняття глобалізації слід розглядати як всезростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність економік всіх інтегрованих країн. Економічні процеси країн-партнерів через такий вплив швидко вносять корективи у злиття національних ринків в єдиний світовий. Напрями формування продовольчої безпеки країни мають чітко враховувати світові тенденції виробництва і споживання продуктів харчування, цінні позиції мають бути адаптовані до грошових надходжень населення.

Глобалізація, як визначає відомий американський дослідник Т. Фрідман, «це ... інтеграція ринків, націй-держав і технологій, що дозволяє індивідуумам, корпораціям, націям-державам досягати будь-якої точки світу швидше, глибше і дешевше, ніж раніше ... Глобалізація має свій власний набір економічних правил, які базуються на відкритті, дерегуляції і приватизації національних економік з метою зміцнення її конкурентоспроможності та збільшення привабливості для іноземного капіталу» [3]. У даному контексті глобалізація передбачає зміну внутрішньої структури організаційно-економічного механізму формування продовольчої безпеки із врахування впливу факторів зовнішнього середовища. Саме тому економічні процеси України, наразі, є частиною світової продовольчої системи і частково, регулюються наднаціональним економічним механізмом.

Чим глибше люди пізнають та частіше використовують знання економічних категорій, тим більший отримується соціально-економічний ефект. Відтак, продовольча безпека є специфічною економічною категорією, що забезпечує суспільство змогою існувати та жити.

У відповідності до Закону України «Про основи продовольчої безпеки України», продовольча безпека

України (далі – продовольча безпека) – здатність держави задовольняти потреби населення в харчуванні на рівні не нижче медичних обґрунтованих норм гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність; надзвичайна продовольча безпека – ситуація, яка вимагає подолання проблем неплатоспроможності й незадовільного забезпечення значної частини населення базовими продуктами харчування, порушення цілісної системи життєзабезпечення суспільства, виникають обставини продовольчої уразливості вітчизняного внутрішнього ринку і загрози продовольчій незалежності; продовольча незалежність України – стан збалансованості продовольчого ринку, за якого національний агропродовольчий комплекс забезпечує за рахунок вітчизняного виробництва продовольства та запасів державного матеріального резерву оптимальну структуру харчування та економічну доступність базових продуктів для населення задля демографічного розвитку, сприяє охороні й зміцненню здоров'я людини на рівні міжнародних стандартів якості життя і збереженню генофонду нації; забезпечення продовольчої безпеки – стан економіки країни, при якому гарантується фізична та економічна доступність якісного і безпечного продовольства для всього населення в кількості, необхідному для активного й здорового життя і утримується поріг продовольчої незалежності держави; індикатори рівня продовольчої безпеки – показники стану та динаміки фізичної та економічної доступності населення до життєво важливих продуктів харчування і фактичного їх споживання [4]. Із розлогого нормативного трактування поняття продовольчої безпеки стає зрозумілим, що організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки має гарантувати кожному громадянину фізичний і економічний доступ до продуктів харчування. Такий доступ визначається показниками-індикаторами виробництва, споживання продовольства і рівня доходів на душу населення. Вирішення продовольчої проблеми як і продовольчої безпеки залежить від розвитку аграрного сектора економіки та здійснюваної аграрної політики держави. Таку думку підтверджує О. Бужина, який зазначає, що розвиток продовольчої безпеки як системи життєзабезпечення країни є визначальним для економічної й національної безпеки, оскільки без продуктів харчування як найцінніших ресурсів нації неможливе існування населення, а отже, і країни [5]. Р. Тринько, вважає, що продовольча безпека є важливою і особливою складовою частиною національної безпеки, а тому її слід розцінювати не лише як внутрішню складову частину незалежності держави, а і як важливий зовнішній фактор, оскільки продовольче забезпечення населення на рівні раціональних норм споживання є свідченням економічної міцності держави [6]. О. В. Березін вказує, що продовольча безпека – це стабільний у часі і просторі процес безперебійного забезпечення всього населення країни різноманітними якісними продуктами харчування в обсягах, необхідних для здорового способу життя [7].

Хоча серед науковців продовольча безпека беззаперечно визначається важливою складовою загальної економічної політики держави, водночас, трактування даної економічної категорії є різним. В умовах розвитку глобалізаційних процесів світової економіки поняття «продовольча безпека» має відмінності, але спільним є безперервне і в повній мірі забезпечення продовольством населення.

В Україні споживання основних харчових продуктів на одну особу вказує на низький попит практично на більшість важливих видів продовольства. За останні роки зростання доходів українців зумовило збільшення споживання переважної частини продуктів харчування, проте споживання м'яса та м'ясних виробів, молока і молочних продуктів, картоплі, овочів продовжує скорочуватися.

Головною галуззю виробництва продуктів харчування і сировини для підприємств переробної промисловості залишається сільське господарство. Трактування продовольчої безпеки законодавчо затверджено у ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. та розуміється як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [8]. Дане визначення показує лише один напрям продовольчої безпеки України – економічну доступність до продуктів харчування для суспільства. Проте, в національних нормативно-правових актах не визначені складові частини продовольчої безпеки, її принципи, не передбачено інституційно-функціональний механізм її забезпечення тощо [9].

На сучасному етапі норми, що стосуються забезпечення продовольчої безпеки держави, містяться в низці нормативно-правових актів різної юридичної сили, які переважно регулюють відносини в агропромисловій сфері в цілому, а не виключно питання продовольчого забезпечення. Розглядаючи досвід зарубіжних країн, зокрема країн Європейського Союзу, у сфері забезпечення продовольчої безпеки, слід враховувати осо-

бливості забезпечення продовольчої безпеки на міждержавному рівні. У рамках Європейського Союзу діє свобода руху товарів, у тому числі і продовольчих, що потребує гармонізації національних концепцій, принципів та процедур забезпечення продовольчої безпеки. Продовольчу безпеку можна вважати одним із чинників появи Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу. На даний час основним напрямом цієї політики стало забезпечення продовольчої безпеки не лише у внутрішньому, а і в зовнішньому просторі, тобто САП Європейського Союзу намагається вирішити глобальну проблему забезпечення продовольством. Усередині інтеграційного угруповання особлива увага приділяється попиту на продовольчі товари. У цілому цей попит може задовольняти харчова промисловість без зовнішнього втручання, але в такому випадку ринок не завжди зможе гарантувати такі елементи, як продовольча безпека під час кризи, стабільні ціни на продукти харчування, здорові продукти харчування за доступними цінами, продовольче різноманіття, доступні продукти харчування для бідних, особливо під час кризи [10].

Узагальнюючи різні підходи до понять «глобалізація» та «продовольча безпека» можемо підсумовувати, що це є процес безперервного та у повній мірі забезпечення якісними і різноманітними продуктами харчування в необхідній їх кількості, та за доступними цінами задля повноцінної життєдіяльності населення.

Теоретичний концепт понять «продовольча безпека» і «глобалізація» є фундаментальним в обґрунтування організаційно-економічного механізму вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування у контексті розвитку світової глобалізації, який повинен визначити політичні, правові, економічні, соціальні та екологічні засади державної політики у сфері продовольчої безпеки (рис. 1).

Несприятливий вплив на продовольчу безпеку в Україні здійснюють ряд чинників, до таких чинників можна віднести, насамперед, високий рівень корупції, тінізація економіки, недостатній рівень переробки та утилізації відходів, міграція населення, тому для під-

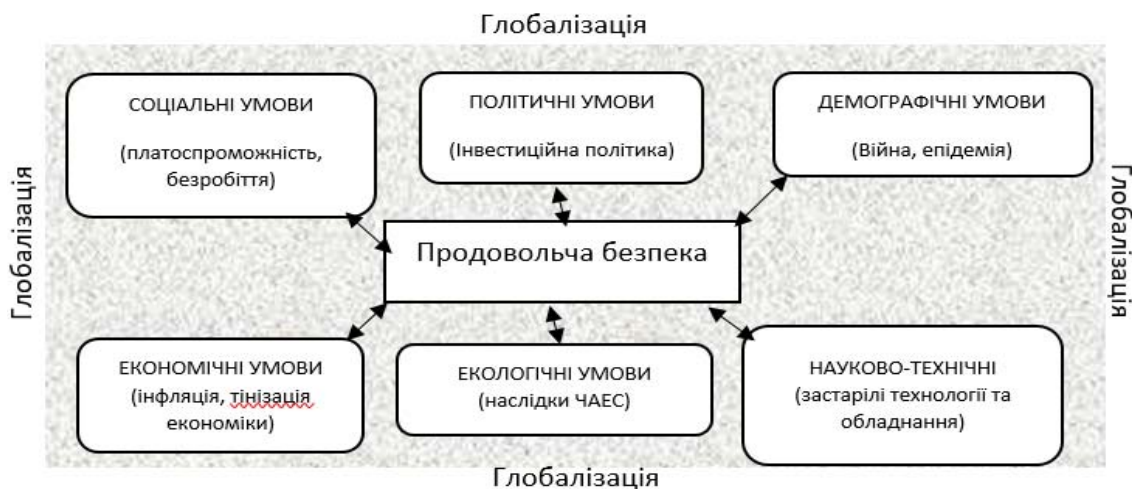

Рисунок 1 – Механізм формування продовольчої безпеки у контексті глобалізації національної економіки

Джерело: власні дослідження автора

вищення рівня продовольчої безпеки повинна передувати низка організаційних та правових заходів.

Висновки. Таким чином, у дослідженні з'ясовано, що поняття глобалізації слід розглядати як всезростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність економік всіх інтегрованих країн. Зокрема, формування продовольчої безпеки будь якої країни має ґрунтуватися на світових тенденціях виробництва і споживання продуктів харчування, враховуючи ціни, які мають бути адаптовані до фінансових можливостей населення. Водночас, важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки країни є самозабезпечення – задоволення основної частини потреб населення в продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва. Вирішальною умовою нарощування продовольчих ресурсів і підвищення їх якості є розвиток аграрного сектора, що одно-

часно сприяє зниженню витрат на них для виробників-аграріїв і вартості придбання для споживачів.

Організаційно-економічний механізм вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування у контексті розвитку світової глобалізації ґрунтується на політичних, правових, економічних, соціальних та екологічних засадах державної політики у сфері продовольчої безпеки.

Зокрема, в Україні несприятливий вплив на продовольчу безпеку в Україні здійснюють ряд чинників, до таких чинників можна віднести, насамперед, високий рівень корупції, тінізація економіки, недостатній рівень переробки та утилізації відходів, міграція населення, тому для підвищення рівня продовольчої безпеки повинна передувати низка організаційних та правових заходів.

Список використаних джерел:

1. Бабич М. М. Продовольча безпека України: теорія, методологія, практика: автореф. дисерт. д.е.н: 08.00.03. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний Університет. 2019. 3 с.
2. Удовик С. Л. Глобалізація: семіотичні підходи. Київ : Ваклер, 2012. 480 с.
3. Friedman J. *Oligopoly Theory*. Cambridge, 1989. 9 с.
4. Закон України «Про продовольчу безпеку України» № 8370. 804. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=177>.
5. Бужин О. Продовольча безпека в системі забезпечення біологічної конкурентоспроможності населення країни. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 5. 18–21 с.
6. Тринько Р. І. Продовольча безпека: аналітична діагностика : моногр. Львів, 2010. 14–15 с.
7. Березін О. В. Проблеми формування продовольчого ринку України : монографія. Київ : Вища школа, 2002. 21–22 с.
8. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. 527 с.
9. Коваленко Т. О. Поняття, ознаки та критерії продовольчої безпеки за законодавством України та інших держав. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 1(20). 31 с.
10. Мельникене Р. Політика забезпечення продовольчої безпеки країн ЄС: розвиток і перспективи. *Розвиток АПК у контексті забезпечення продовольчої безпеки* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (9–10 вересня 2010 г. Мінськ). Мінськ : Інститут системних досліджень, 2011. 160–165 с.

References:

1. Babych M. M. *Prodovolcha bezpeka Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Food security of Ukraine: theory, methodology, practice]. (PhD Thesis), Mykolaiv: Mykolaivskiy natsionalnyi ahrarnyi Universytet. 2019. 3 p.
2. Udovik S. L. (2012) *Hlobalizatsiia: semiotychni pidkhody* [Globalization: semiotic approaches.]. Kyiv: Wakler. 480 p.
3. Friedman J. (1989) *Oligopoly Theory*. Cambridge. 9 p.
4. Zakon Ukrainy «Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy» № 8370. 804 [Law of Ukraine "On Food Security of Ukraine" No. 8370. 804]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=177>.
5. Buzhyn O. (2007) *Prodovolcha bezpeka v systemi zabezpechennia biolohichnoi konkurento- spromozhnosti naseleння krainy*. [Food security in the system of ensuring biological competitiveness of the country's population]. *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 5, pp. 18–21
6. Trynko R. I. (2010) *Prodovolcha bezpeka: analitychna diahnostyka* [Food safety: analytical diagnostics]. Lviv, pp. 14–15
7. Berezin O. V. (2002) *Problemy formuvannia prodovolchoho rynku Ukrainy* [Problems of forming the food market of Ukraine]. Kyiv: Vyshcha shkola, pp. 21–22.
8. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1877-IV (2014) [On state support of agriculture of Ukraine: Law of Ukraine dated 24.06.2004 No. 1877-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 49, 527 p.
9. Kovalenko T. O. (2018) *Poniattia, oznaky ta kryterii prodovolchoi bezpeky za zakonodavstvom Ukrainy ta inshykh derzhav*. [Concepts, signs and criteria of food safety according to the legislation of Ukraine and other countries]. *Administrativne pravo i protses*, no. 1(20), p. 31.
11. Melnykene R. (2011) *Polityka zabezpechennia prodovolchoi bezpeky krain YeS: rozvytok i perspektyvy* [Food security policy of EU countries: development and prospects]. Proceedings of the *Rozvytok APK u konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky* (Minsk, 9–10 September). Minsk: Instytut systemnykh doslidzhen, pp. 160–165

Nesterchuk Alina
Polissia National University

THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC BASIS OF THE FORMATION OF FOOD SECURITY TAKING INTO ACCOUNT GLOBAL CHALLENGES

The article describes the modern state and prospects for the formation of food security under the conditions of globalization. It examines the contemporary approaches of foreign and domestic scientists to the definition of the terms "globalization" and "food security". In this regard, globalization should be considered as a growing interconnection and interdependence of economies of all integrated countries. Food security is determined as a process of uninterrupted and complete supply of a quality and diverse foods in their necessary quantity, and at affordable prices for a full-fledged vital activity of the population. The organizational and economic mechanism of solution to the problem of providing the population with food under the conditions of globalization development is based on political, legal, economic, social and ecological foundations of the state policy in the field of food security. The article examines the current state and prospects for the formation of food security in the conditions of globalization. The modern approaches of foreign and domestic scientists to the definition of the concepts of "globalization" and "food security" are considered. It has been established that globalization should be considered as an ever-growing relationship and interdependence of the economies of all integrated countries. It was determined that food security is the process of uninterrupted and full provision of high-quality and diverse food products in the necessary quantity and at affordable prices for the full life of the population. The organizational and economic mechanism for solving the problem of providing the population with food products in the context of the development of world globalization is based on the political, legal, economic, social and ecological principles of the state policy in the field of food security. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of the concepts of "food security" and "globalization", the justification of the organizational and economic mechanism of food security formation in the conditions of the globalization of the economy and practical recommendations for its adaptation under the changing conditions of the external environment.

Key words: globalization, food security, food, agricultural sector; organizational and economic mechanism.

JEL classification: F6, L66, Q14
